

ВИДИ АФІЛОФОРОЇДНИХ ГРИБІВ, ЩО ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА ВКЛЮЧЕННЯ ДО НОВОГО ВИДАННЯ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Ординець Олександр Володимирович,
Акулов Олександр Юрійович
Кафедра мікології та фітоімунології, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна; 61077, Харків,
пл. Свободи, 4
ordynets@mail.ru; alex_fungi@yahoo.com

Four species of aphylophoroid fungi are proposed to be included additionally to the next edition of the Red Data Book of Ukraine. Detailed information on these species following the format of the Ukrainian Red Data Book is provided. According to the national threat category system, *Piptoporus quercinus* (Schr.) P. Karst. is considered to be endangered, while *Lenzites warnieri* Durieu et Mont., *Trametes ljubarskii* Pilát and *Royoporus pseudobetulinus* (Murashk. ex Pilát) A.B. De. are rare.

Афілофороїдні гриби – це представники відділу Basidiomycota Bold ex R.T. Moore, які загалом характеризуються гомоглобазидіями та плодовими тілами з різноманітними типами гіменофору, окрім справжнього пластинчастого (Stalpers, 1978). Для переважної більшості представників цієї групи субстратом є деревина або живі тканини дерев та чагарників (Сафонов, 2003). Будучи сильно залежними від кількісних та якісних характеристик цих субстратів, саме афілофороїдні гриби широко використовуються для індикації стану лісових екосистем (Арефьев, 2000; Küffer, Senn-Irlet, 2005; Irsenaite, Kutorga, 2007). Серед представників цієї групи є види, які, потерпають від лісгосподарської діяльності та сильно зменшують свою чисельність, а також природно рідкісні види. Через це афілофороїдні гриби вагомо представлені у Червоних списках різних країн світу (Котиранта и др., 2005; Красная ..., 2005 a; Brandrud et al., 2006; Hardtke, Otto, 1999).

До третього видання Червоної книги України (ЧКУ), яке нараховує 57 видів неліхенізованих грибів, було внесено 8 видів з групи афілофороїдних: *Clavariadelphus pistillaris* (L.) Donk, *Gomphus clavatus* (Pers.) Gray, *Griphola frondosa* (Dicks.) Gray, *Hericium coralloides* (Scop.) Pers., *Laricifomes officinalis* (Vill.) Kotl. et Pouzar, *Polyporus rhizophilus* (Pat.) Sacc., *P. umbellatus* (Pers.) Fr. та *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr. (Червона ..., 2009). Однак цими таксонами перелік рідкісних та таких, що знаходяться під загрозою зникнення, видів афілофороїдних грибів нашої держави не обмежується.

У порівнянні з шапинковими грибами, плодові тіла багатьох видів афілофороїдних грибів можуть існувати досить тривалий проміжок часу, а їх утворення є в меншій мірі залежним від зовнішнього зволоження. Ці риси істотно полегшують виявлення раритетних видів навіть під час проведення короткотривалих мікологічних експедицій. Тому, при укладанні нового видання Червоної книги України доля, що припадає на афілофороїдні макроміцети, має бути суттєво збільшена.

Враховуючи на це, ми вважаємо за необхідне до наступного видання ЧКУ включити, разом із вище перерахованими, ще 4 види афілофороїдних грибів: *Lenzites warnieri* Durieu et Mont., *Piptoporus quercinus* (Schr.) P. Karst., *Trametes ljubarskii* Pilát та *Royoporus pseudobetulinus* (Murashk. ex Pilát) A.B. De. Пропозиції базуються на результатах власних багаторічних досліджень різноманіття афілофороїдних грибів України, а також аналізі літературних даних про соціологічний статус цих видів в інших країнах.

Нижче наводимо докладну інформацію про чотири вказані види афілофороїдних грибів, оформлену відповідно до формату та системи категорій загрозовості, які використано у третьому виданні ЧКУ (Закон ..., 2002; Червона ..., 2009), із певним доповненням. Зокрема, до переліку рубрик для кожного виду додано відомості про природоохоронний статус цього виду в інших країнах. Морфологічні описи видів базуються на результатах дослідження зразків, що зберігаються у гербарії кафедри мікології та фітоімунології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна CWU (Мус), а також даних літератури.

ЛЕНЗИТЕС ВАРНЬЄ – *Lenzites warnieri* Durieu et Mont.

Родина Поліпорові – Polyporaceae Corda

Запропонований природоохоронний статус виду в Україні

Рідкісний.

Інформація про природоохоронний статус виду в інших країнах

У Червоному списку Чехії вид наведений як такий, що, вірогідно, є вимерлим – ? EX (Extinct). У Червоному списку Швейцарії *Lenzites warnieri* віднесений до категорії EN (Endangered, під загрозою зникнення), Болгарії – NT (Near Threatened, близький до загрози зникнення), Словачії – DD (Data Deficient, брак даних). У Червоній книзі Челябінської області Росії вид включений до категорії III (рідкісний).

Наукове значення

Рідкісний теплолюбний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа: південні, у меншій мірі центральні та західні регіони, Росія (Краснодарський край, Ростовська, Самарська області, Південний Урал та Приуралля); Азія: Казахстан, Туркменістан, Далекий Схід Росії; Африка: Марокко, Алжир. В Україні відомий з Харківського Лісостепу (НПП «Гомільшанські ліси») та Старобільського злаково-лучного Степу (проектованого Ландшафтного заказника місцевого значення «Яремівський»). Адміністративний регіон: Харківська область.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється рідко, формує кілька базидіом на одиничному субстраті.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні та мішані ліси, узлісся, ділянки з поодинокими деревами, що добре освітлюються та прогріваються сонячним промінням; на повалених стовбурах, опалих гілках, а також пнях листяних порід (*Fagus*, *Populus*, *Quercus*, *Tilia*, *Ulmus*, *Alnus*, *Salix*).

Загальна біоморфологічна характеристика

Базидіоми однорічні, сидячі до димідіатних, напівкруглі, сплюснені, до 45 см завдовжки, 8 см завширшки, 4 см завтовшки, коркової консистенції. Верхня поверхня шапинки спочатку слабо бархатиста, потім гола, бугриста, слабо зональна, спочатку білувато-кремова, потім сірувата. Край тупий. Пластинки гіменофору дихотомічно розгалужені, спочатку доволі товсті (до 1 мм завтовшки), пізніше стоншені, 3–7 шт. на 1 мм, до 1,5 см заввишки, блідо вохряні до блідо сірих, з віком буруваті по краю, у сухому стані хвилясто зігнуті. М'якуш білувато-сірий до блідо-кремового, іноді з темною лінією, щільно волокнистий. Гіфальна система тримітична. Генеративні гіфи з пряхками. Зв'язуючі гіфи мають мечоподібні загострені верхівки 3–4 мкм у діам., які дістаються гіменію. Базидії булавоподібні, 15–25 × 5–6 мкм, із пряхкою на основі, з 4 стеригмами. Базидіоспори циліндричні, прямі або злегка зігнуті, 7–9 × 3–4 мкм, із гладенькою тонкою стінкою, гіалінові, не забарвлюються реактивом Мельцера.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Пропонується до охорони у НПП «Гомільшанські ліси», а також проектуваному Ландшафтному заказнику місцевого значення «Яремівський». В останньому випадку необхідним є якомога скоріше створення резервату, адже це передбачено програмою формування Національної екологічної мережі в Харківській області на 2002–2015 роки. Необхідний пошук нових місцезнаходжень виду, їх охорона та моніторинг, виділення в чисту культуру та підтримування у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник деревини, що викликає білу гниль.

Основні джерела інформації

Арефьев, 2008; Бондарцева, 1998; Котиранта и др., 2005; Усиченко, 2009; Červený ..., 2006; Gyosheva et al., 2006; Kotiranta et al., 2005; Lizon, 2001; Peric, Peric, 2005; Ryvarde, Gilbertson, 1993; Senn-Irlet et al., 2007.

ПІПТОПОРУС ДУБОВИЙ – *Piptoporus quercinus* (Schrad.) P. Karst. [*Buglossoporus pulvinus* (Pers.) Donk, *B. quercinus* (Schrad.) Kotl. et Pouzar]

Родина Фомітопсидові – Fomitopsidaceae Jülich

Запропонований природоохоронний статус виду в Україні

Зникаючий.

Інформація про природоохоронний статус виду в інших країнах

У зв'язку з істотним скороченням чисельності, вид включений до попереднього списку макроміцетів Європи, які знаходяться під загрозою зникнення. *Piptoporus quercinus* є одним з чотирьох видів, які у 1991 р. було запропоновано для включення до додатку I Бернської конвенції. На рівні окремих країн, незважаючи на використання у Червоних списках різних систем категорій і критеріїв, дані щодо *P. quercinus* досить одноманітні і свідчать про критичний стан його популяцій. Так, у Червоних списках Великобританії, Данії, Норвегії та Словаччини *P. quercinus* віднесений до категорії EN (Endangered, під загрозою зникнення). Аналогічно, у Червоній книзі Німеччини вид включено до категорії 1, тобто у цій країні він знаходиться під загрозою зникнення. У Червоному списку Польщі *P. quercinus* потрапляє до категорії E (wymierające, вимираючий). У Червоній книзі Челябінської області вид занесено до категорії II (вид, чисельність якого скорочується).

Гарним прикладом організації охорони *P. quercinus* на загальнодержавному рівні є Великобританія. Для організації охорони виду і відновлення його чисельності розроблений спеціальний план дій – Oak Polypore Species Action Plan. Крім цього, з 1998 р. даний вид знаходиться у Списку № 8 Акту про Живу природу і Сільську місцевість (Schedule 8 of the 1981 Wildlife and Countryside Act), згідно з яким навмисне пошкодження, знищення, збір і продаж плодівих тіл *P. quercinus* є діями, за які передбачено кримінальну відповідальність.

Наукове значення

Рідкісний неморальний вид, що займає дуже специфічну екологічну нішу. *Piptoporus quercinus* є одним з небагатьох видів, що здатні колонізувати стрижневу деревину великорозмірних дубів (яка через велику кількість танінів та низьке значення рН вважається малосприятливим для розвитку грибів субстратом).

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа: Португалія, Великобританія, Німеччина, Франція, Данія, Швеція, Норвегія, Австрія, Латвія, Польща, Білорусь, територія колишніх Чехословаччини та Югославії, Румунія, Болгарія, Туреччина, Грузія, Азербайджан, Росія; Азія: Росія (Далекий Схід), Японія. В Україні відомий з Карпатських Лісів, Харківського Лісостепу (НПП «Гомільшанські ліси» та Ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Сокольники-Помірки») і Старобільського злаково-лучного Степу (НПП «Святі гори»). Адміністративні регіони: Закарпатська, Харківська та Донецька області.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється рідко, формує поодинокі базидіоми або їх невеликі групи на одиничному субстраті.

Причини зміни чисельності

Piptoporus quercinus колонізує стрижневу деревину виключно старовікових дубів, у якій розвивається дуже повільно. Кількість придатних для розвитку виду субстратів скорочується. Це пов'язано, з одного боку, із проведенням інтенсивних рубок дубу, а з іншого боку – слабким відновленням дубових лісів (кількість молодих дубів, які в майбутньому могли б стати субстратом для *P. quercinus*, не є достатньою). Тим самим, можливість тривалого існування виду в природі викликає занепокоєння.

Умови місцезростання

Поширення виду обмежене місцевостями з достатньо великою кількістю старовікових дубів, де його найчастіше можна виявити у доволі добре освітлених ділянках; на старовікових живих, сухостійних, повалених стовбурах, а також пнях дуба (в Україні відомий на *Quercus robur* L., в інших країнах також на *Q. petraea* (Mattuschka) Liebl. та *Q. cerris* L.).

Загальна біоморфологічна характеристика

Базидіоми однорічні, димідіатні, віялоподібні або сидячі, до 15 см завширшки і завдовжки, 1–5 см завтовшки, м'ясисті та гнучкі в молодому стані, тверді, але крихкі і легкі – в сухому. Верхня поверхня базидіоми в молодому стані покрита короткими густими волосками, від чого виглядає бархатистою, в зрілому стані більш-менш гладка, спочатку біла або світло-жовта, потім стає буро-жовтою або коричневою починаючи від основи. Край округлий, виразно опушений, блідо-бурий. Поверхня пор біла в молодому стані, при травмуванні та старінні стає бурою, пори округлі, 2–4 шт. на 1 мм, з перегородками, що розщеплюються. М'якуш до 4 см завтовшки, у свіжому стані білий та м'ясистий, у сухому – кремовий, блідо-коричневий, майже коркової консистенції. Трубочки одного кольору із поверхнею пор, до 4 мм завдовжки, розташовані в 1 шар, із тонкими стінками, у сухому стані дуже ламкі. Гіфальна система димітична у м'якуші, мономітична у стінках трубочок. Генеративні гіфи гіалінові до блідо-коричневих, тонкостінні, з пряжками. Вегетативні гіфи по ступеню розгалуженості є проміжними між скелетними гіфами і слабо розгалуженими сполучними гіфами типу *Bovista*, гіалінові, звивисті, 3–6 (8) мкм завширшки, проте в 5% розчині гідроксиду калію можуть роздуватися і ставати ширшими. Базидії вузькобулавоподібні, 25–30 × 7–9 мкм, із 4 стерігами та пряжкою на основі. Цистидіоли веретеноподібні, подібного з базидіями розміру. Базидіоспори циліндричні, веретеноподібні або човноподібні, зазвичай характерно вигнуті близько основи, 6–10 × 2,5–4 мкм, із гладенькою тонкою стінкою, гіалінові, не забарвлюються реактивом Мельцера.

За нашими спостереженнями, плодові тіла *P. quercinus* вдається виявити у другій половині червня та липні. Варто відзначити, що, оскільки базидіоми виду досить м'які і водянисті, вони існують нетривалий час. Вже через кілька тижнів після формування вони сильно темнішають, загнивають і стають такими, що не дозволяють ідентифікувати вид. Нетривалість існування репродуктивних структур слід враховувати при вивченні місць мешкання *P. quercinus* в тому чи іншому лісовому масиві. Також слід врахувати, що формування плодових тіл у кожному конкретному місці відбувається нерегулярно, при цьому інтервали в появі базидіом можуть досягати декількох десятків років. Тому об'єктивні дані про поширення *P. quercinus* можуть базуватися виключно на даних багаторічного моніторингу, проведеного в найбільш сприятливий для спороутворення час року.

Режим збереження популяції та заходи з охорони

Пропонується до охорони у НПП «Гомільшанські ліси», «Святі гори», ботанічній пам'ятці природи «Сокольники-Помірки». Необхідний пошук нових місцезнаходжень виду, їх охорона та моніторинг, виділення в чисту культуру та підтримування у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник стрижневої деревини дубу, що викликає буру гниль.

Основні джерела інформації

Бондарцева, 1998; Восточноевропейские..., 2004; Котиранта и др., 2005; Ордынец, Акулов, 2006; Brandrud et al., 2006; Ing, 1993; Hardtke, Otto, 1999; Kotiranta et al., 2005; Lizon, 1995, 2001; Oak..., 2005; Roberts, 2002; Ryvarden, Gilbertson, 1994.

РОЙОПОРУС НЕСПРАВЖНЬОБЕРЕЗОВИЙ – *Royoporus pseudobetulinus* (Murashk. ex Pilát) A.B. De
[*Polyporus pseudobetulinus* (Murashk. ex Pilát) Thorn, Kotir. et Niemelä, *Piptoporus pseudobetulinus* (Murashk. ex Pilát) Pilát]

Родина Поліпорові – Polyporaceae Corda

Запропонований природоохоронний статус виду в Україні

Рідкісний.

Інформація про природоохоронний статус виду в інших країнах

У Фінляндії *Royoporus pseudobetulinus* включений до категорії EN (Endangered, під загрозою зникнення) Червоного списку і має статус такого, що охороняється найсуворішим чином. У прилеглий Республіці Карелія вид занесено до категорії 2 Червоної книги, тобто він також вважається таким, що знаходиться під загрозою зникнення. У Червоних книгах Республіки Бурятія та Тюменської області Росії *R. pseudobetulinus* потрапляє до категорії III (рідкісний). У Червоних книгах Ханти-Мансійського автономного округу та Нижегородської області Росії вид має статус маловідомого, недостатньо вивченого (відповідно, категорії IV та Д).

Наукове значення

Рідкісний бореальний стенотрофний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа: Австрія, Швеція, Фінляндія, Росія (Карелія, Ленінградська область, Комі, Марій Ел, Свердловська область); Азія: Росія (Омська, Тюменська, Курганська, Томська, Кемеровська, Новосибірська, Іркутська області, Ямало-Ненецький автономний округ, Красноярський, Алтайський край, Республіка Саха, Республіка Бурятія, Амурська область, Хабаровський край), Японія; Північна Америка: Канада. Про виявлення виду в Україні повідомляється вперше. Єдину знахідку цього виду було зроблено нами у Гірському Криму поблизу Ангарського перевалу (Сімферопольський адміністративний район Криму).

Чисельність та структура популяції

Трапляється рідко, формує поодинокі базидіоми або їх зростки по двоє на одиничному субстраті.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

За даними літератури, *R. pseudobetulinus* розвивається у добре зволжених листяних або мішаних лісах бореальної зони, у деревостані яких присутні певні види тополі: у Євразії – *Populus tremula* L. (одну знахідку з Австрії було зроблено також на *Populus nigra* L.), у Північній Америці – виключно *Populus balsamifera* L. Вид виявляли на сухостійних стовбурах, вкритих корою, біля сучків та на оголеній деревині живих дерев, на пнях та повалених стовбурах зазначених видів тополі. Знахідку з України було зроблено поза межами бореальної зони, але у місцевості, що за режимом температури та зволоження близька до неї. Зразок зібрано на висоті понад 750 м на схилі північно-західної експозиції гори Північна Демерджи у лісі, утвореному *Fagus orientalis* Lipsky за участю *Populus tremula*, на опалій гілці *P. tremula* 28.06.2008 [CWU (Мус) 4118]. Необхідно відзначити, що неподаляк від місця виявлення *R. pseudobetulinus* ми спостерігали місцезнаходження лишайника *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm., що включено до Червоної книги України і який вважається індикатором малопорушених лісів. Важливо, що спільне мешкання цих двох видів реєструвалося для заповідника Пісаваара, Фінляндія (Pisavaara Strict Nature Reserve) – території, що через наявність малопорушених старовікових лісів є однією з соціологічно найцінніших у Північній Європі. Можна припустити, що властивості індикатора малопорушених лісових масивів притаманні й *R. pseudobetulinus*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Базидіоми однорічні, димідіатні, прикріплені до субстрату вузькою основою або навіть дуже короткою ніжкою, спочатку копитоподібні, потім опуклі або сплюснені, поодинокі або зрідка у черепитчасто розташованих групах по двоє, до 17 см завширшки, 24 см завдовжки та 4,5 см завтовшки. Абгіменіальна поверхня жовто-біла до сірувато-помаранчевої, із тендітними буруватими до сіруватих волокнами і тонкою кутикулою, яка легко продавлюється пальцем і з віком розтріскується на тонкі лусочки. Край спочатку гострий, увігнутий всередину, з віком стає тупим. Поверхня пор білувата до жовтувато-помаранчевої, пори округлі, 1–3 шт. на 1 мм. М'якуш до 3 см завтовшки, білий до кремового, у свіжому стані м'ясистий, при висиханні щільний, коркової консистенції. Трубочки до 1 см завдовжки, одного кольору із м'якушем. Гіфальна система димітична. Генеративні гіфи 2,5–6 мкм у діам., гіалінові, тонкостінні, із септами без пружок. Скелето-зв'язуючі гіфи доволі ясно розгалужені, до 13 мкм у діам., гіалінові, товстостінні. Базидії булавоподібні, 19–41 × 5–7 мкм, із септою без пружки на основі, з 4 стеригмами. Базидіоспори циліндричні до злегка веретеноподібних, 6,5–10,4 × 2,2–3,8 мкм, із гладенькою тонкою стінкою, гіалінові, не забарвлюються реактивом Мельцера. Плодові тіла з'являються у травні-вересні.

Режим збереження популяції та заходи з охорони

Необхідний пошук нових місцезнаходжень виду, їх охорона та моніторинг, виділення в чисту культуру та підтримування у колекції чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник заболонної деревини осики, що викликає білу гниль.

Основні джерела інформації

Арефьев, 2008; Бондарцева, 1998; Заводовский, 2010; Красная ..., 2002; Красная ..., 2005; De, 1998; Thorn et al., 1990; Ryvarden, Gilbertson, 1994; Schigel, 2009.

ТРАМЕТЕС ЛЮБАРСЬКОГО – *Trametes ljubarskii* Pilát

Родина Поліпорові – Polyporaceae Corda

Запропонований природоохоронний статус виду в Україні

Рідкісний.

Інформація про природоохоронний статус виду в інших країнах

У Якутії та Тюменській області *T. ljubarskii* внесено у Червоні книги до категорії III (рідкісний), у Ханті-Мансійському автономному окрузі Росії – до категорії IV (із невизначеним статусом, недостатньо вивчений). У Македонії вид внесено до попереднього Червоного списку як такий, місця виявлення якого є рідкісними або знаходяться під загрозою зникнення. У попередньому Червоному списку Італії *T. ljubarskii* було включено до категорії K, яка наразі у Червоних списках МСОП має назву DD (Data Deficient, брак даних).

Наукове значення

Реліктовий євразійський теплолюбний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа: Португалія, Іспанія, Франція, Італія, територія колишньої Югославії, Росія (Кавказ, Ростовська, Самарська, Оренбурзька області, Урал); Азія: Казахстан, Киргизстан, Росія (Західний та Східний Сибір, Далекий

Схід), центральний Китай, Таїланд. В Україні відомий з Харківського Лісостепу (Національні природні парки «Слобожанський» та «Гомільшанські ліси»), Старобільського та Донецького злаково-лучних Степів (НПП «Святі гори»). Адміністративні регіони: Харківська та Донецька області.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється рідко, формує поодинокі базидіоми або їх невеликі групи на одиничному субстраті.

Причини зміни чисельності

Велика площа та подовженість у довготному напрямку ареалу разом з його диз'юнктивністю, приуроченість до розвитку на деревині переважно листяних порід, а також рідкісність *T. ljubarskii* дозволяють припустити реліктовість виду. Це передбачає, що даний вид був більш поширеним та численним у палеогеновий та неогеновий періоди (які раніше об'єднували під назвою „третинний період”). Такий варіант історії виду є досить вірогідним, бо, як відомо, саме у ті часи на євразійському континенті через наявність великої зони теплого та вологого помірного клімату суцільним поясом – від Середземномор'я до Далекого Сходу Росії – розвивалися ліси з переважно широколистяних порід дерев (представників тургайської флори). Такі умови для виду з явними неморальними рисами, яким є *T. ljubarskii*, були сприятливішими за сучасні. Оскільки ж пізніше на континенті почалося похолодання і тургайська флора витіснялася бореальною та арктичною, умови для існування *T. ljubarskii* погіршувалися. Це, відповідно, призвело до фрагментації сучасного ареалу виду, його рідкісності у регіональних мікобіотах і, вірогідно, спричиняє подальше зменшення чисельності виду.

Умови місцезростання

Листяні або мішані ліси, узлісся, ділянки з поодинокими деревами, що добре освітлюються та прогріваються сонячним промінням; на сухостійних, повалених стовбурах, пнях, відмерлих гілках та іноді живих деревах листяних, рідше хвойних порід.

Загальна біоморфологічна характеристика

Базидіоми однорічні або багаторічні, сидячі, прикріплені до субстрату широкою основою, 0,9–6,7 см завширшки, 3,4–13,6 см завдовжки, 0,7–2,1 см завтовшки, коркової консистенції у сухому стані. Верхня поверхня шапинки спочатку бархатиста, подекуди вкрита короткими жорсткими волосками, потім гладенька та наче вкрита шаром лаку і тому блискуча, спочатку рівна, пізніше з горбоподібними виростами та складками. Останні орієнтовані хаотично, а в деяких випадках ще й концентрично (з утворенням зональності) ближче до краю шапинки. Абгіменіальна поверхня базидіоми вохряна, горіхово-вохряна або кремова, у зрілому віці з численними бурими, винно-червонувато-бурими до майже чорних плямами. У зональній ділянці шапинки вохряні ділянки чергуються з бурими. Край добре окреслений, гострий або тупуватий, кремовий або сірувато-кремовий, до 1 мм завширшки, стерильний. Поверхня пор вохряна, пори від майже округлих до виразно кутастих, з перегородками помірної товщини, що не розщеплюються, 3–4 шт. на мм. М'якуш щільно волокнистий, кремовий або сірувато-кремовий, із зонами, що розмежовано темнішими сірими концентричними смугами, 4,5–11 мм завтовшки. Трубочки спочатку білуваті, потім кремові, 2–4,8 мм завдовжки, розташовані в 1–3 шари. Гіфальна система тримітична. Генеративні гіфи з пряжками. Базидії булавоподібні до широко булаво подібних, 14–22×6–7 мкм, із 4 стеригмами та пряжкою на основі. Цистидіоли веретеноподібні, подібного з базидіями розміру. Базидіоспори видовжено еліпсоїдні до еліпсоїдних та яйцеподібних, з опуклим, прямим або увігнутим адаксиальним боком, нерідко з тенденцією бути дещо сигмоїдними, 4,8–7,3×2,5–4,3 мкм, із гладенькою тонкою або іноді дещо потовщеною стінкою, з гомогенним вмістом або із краплями масла, із дещо косо відтягнутою основою та достатньо добре розвинутим апікулюсом, гіалінові, не забарвлюються реактивом Мельцера. Плодові тіла з'являються у червні-жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Пропонується до охорони у НПП «Слобожанський», «Гомільшанські ліси» та «Святі гори». Необхідний пошук нових місцезнаходжень виду, їх охорона та моніторинг, виділення в чисту культуру та підтримування у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник деревини, що викликає білу гниль.

Основні джерела інформації

Арефьев, 2008; Бондарцева, 1998; Восточноевропейские..., 2004; Змитрович и др., 2008; Мухин, 1993; Ординец, 2009; Karadelev, 2000; Onofri et al., 2007; Ryvar den, Gilbertson, 1994; Thorn et al., 1990.

ЛІТЕРАТУРА

Арефьев С. П. Дереворазрушающие грибы – индикаторы состояния леса // Вестн. экологии, лесоведения и ландшафтоведения. – 2000. – № 1. – С. 91–105.

Арефьев С.П. О системном подходе к охране редких видов грибов // Вестник экологии, лесоведения и ландшафтоведения. – 2008. – № 8. – С. 3–14.

Бондарцева М.А. Порядок афиллофоровые. – СПб.: Наука, 1998. – 391 с. – (Определитель грибов России. Вып. 2).

Восточноевропейские леса: история в голоцене и современность. Кн. 1. / отв. ред. О. В. Смирнова. – М.: Наука, 2004. – 479 с.

Заводовский П.Г. Афиллофороидные грибы в лесных экосистемах Водлозерья: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Москва, 2010. – 28 с.

Закон України № 3055-III „Про Червону книгу України” від 07.02.2002 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 805-VI (805-17) від 25.12.2008 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3055-14>

Змитрович І.В., Юрченко Е.О., Усиченко А.С., Малышева В.Ф., Ордынец А.В. Афиллофороидные и гетеробазидиальные грибы // IX Рабочее совещание комиссии по изучению макромицетов: аннотированные списки видов грибов и миксомицетов. – СПб: Ботанический институт им. В.Л. Комарова РАН, 2008. – С. 38–51.

Котиранта Х., Мухин В.А., Ушакова Н.В., Ширяев А.Г. Грибы // Красная Книга Челябинской области: животные, растения, грибы – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2005. – 450 с.

Красная книга Нижегородской области. Том 2. Сосудистые растения, водоросли, лишайники, грибы. – Нижний Новгород, 2005. – 328 с.

Красная книга Республики Бурятия: Редкие и исчезающие виды растений грибов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Новосибирск: Наука, 2002. – 340 с.

Красная книга Республики Беларусь. Растения. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды дикорастущих растений. – Минск: Беларуская Энцыклапедыя імяні Пятруся Бровкі, 2005 а. – 456 с.

Мухин В.А. Биота ксилотрофных базидиомицетов Западно-Сибирской равнины. – Екатеринбург: Наука, 1993. – 231 с.

Ордынец О.В. *Trametes ljubarskii* Pilát – новий для території України рідкісний вид трутових грибів // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Біологія. – 2009. – № 4 (41). – С. 76–82.

Ордынец А. В., Акулов А. Ю. Редкий гриб *Piptoporus quercinus* (Schrad.) P. Karst. из Национального природного парка «Гомольшанские леса» // Научные исследования на территориях природно-заповедного фонда Харьковской области: сборник научных статей. – Харьков, 2006. – Вып. 2. – С. 24–30.

Сафонов М. А. Структура сообществ ксилотрофных грибов. – Екатеринбург: Уро РАН, 2003. – 269 с.

Усиченко А.С. Нові знахідки афілофороїдних грибів з Північного Сходу України // Чорноморськ. бот. ж. – 2009. – 5, №2. – С. 276–289.

Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Brandrud T.E., Bendiksen E., Hofton T.H., Høiland K., Jordal J.B. Sopp (Fungi) // Norsk Rødliste 2006 (2006 Norwegian Red List) / Red. Kålås J.A., Viken Å., Bakken T. – Norway : Artsdatabanken, 2006. – S. 103–128.

Červený seznam hub (makromycetů) České republiky / Edit. Jan Holec, Miroslav Beran. – Praha: Příroda, 2006. – 282 s.

De A.B. Taxonomy of *Royoporus pseudobetulinus* comb.nov. // Mycotaxon. – 1998. – 68. – P. 137–143.

Gyosheva M.M., Denchev C.M., Dimitrova E.G., Assyov B., Petrova R.D., Stoichev G.T. Red List of fungi in Bulgaria // Mycol. Balcan. – 2006. – 3. – P. 81–87.

Ing B. Towards a Red List of Endangered European Macrofungi // Fungi in Europe: Investigations, Recording and Conservation. – Kew: Royal Botanic Garden, 1993. – P. 231–237.

Iršénaitė R., Kutorga E. Wood-inhabiting fungi on pedunculate oak coarse woody debris in relation to substratum quantity and forest age // Acta Mycol. – 2007. – 42, N. 2. – P. 169–178.

Hardtke H.-J., Otto P. Rote Liste Pilze. – Dresden: Sächsische Druck- und Verlagshaus AG, 1999. – 52 s.

Lizon P. Preserving the Biodiversity of Fungi // Inoculum. – 1995. – 46, N. 6. – P. 1–4.

Lizon P. Red List of Slovak Fungi. – 2001. – Режим доступу: <http://www.wsl.ch/eccf/Slovakia.pdf>

Kotiranta H., Mukhin V.A., Ushakova N., Dai Y.-C. Polypore (Aphyllphorales, Basidiomycetes) studies in Russia. 1. South Ural // Annales Botanici Fennici, 2005. – 42.– P. 427–451.

Küffer N., Senn-Irlet B. Influence of forest management on the species-richness and composition of wood-inhabiting basidiomycetes in Swiss forests // Biodiversity and Conservation. – 2005. –14. – P. 2419–2435.

Oak polypore species action plan (2005-2010). – 2005. – Режим доступу: http://www.derbyshirebiodiversity.org.uk/lbaps/sap/Oak_Polypore_SAP.pdf

Onofri S., Annarosa Bernicchia A., Marchisio V.F. et al. Fungi // Biodiversity in Italy / Carlo Blasi et al., eds. – Roma : Palombi Editori, 2007. – P. 172–181.

Peric B., Peric O. The provisory Red list of endangered macromycetes of Montenegro. – 2005. – Режим доступу: <http://www.wsl.ch/eccf/Montenegro05.pdf>

Roberts P. Report on the oak polypore *Piptoporus quercinus* (syn. *Buglossoporus quercinus*), a UK BAP priority species and Schedule 8 species // English Nature Report 458. – 2002. – 43p.

Ryvarden L., Gilbertson R.L. European Polypores. Part 1. *Abortiporus-Lindtneria*. – Oslo: Fungiflora, 1993. – 387 p.

Ryvarden L., Gilbertson R.L. European Polypores. Part 2. *Meripilus-Tyromyces*. – Oslo: Fungiflora, 1994. – P. 389–743.

Schigel D.S. Polypore assemblages in boreal old-growth forests, and associated Coleoptera: Thesis of academic dissertation. – Helsinki, 2009. – 44 p.

Senn-Irlet B., Bieri G., Egli S. Liste rouge des champignons supérieurs menacés en Suisse. L'environnement pratique no 0718. Office fédéral de l'environnement, Berne, et WSL, Birmensdorf, 2007. – 94 p. – Режим доступу: <http://www.bafu.admin.ch/publikationen/publikation/00055/index.html>

Stalpers J.A. Identification of wood-inhabiting Aphyllphorales in pure culture. – Baarn: Centraalbureau voor Schimmelcultures, 1978. – 248 p. – (Stud. Mycol., No. 16).

Thorn G., Kotiranta H., Niemelä T. *Polyporus pseudobetulinus* comb. nov.: new records in Europe and North America // Mycologia. – 1990. – 82, Iss. 5. – P. 582–594.